

наголошує, що у всіх народів, починаючи зі спартанців, руханка пов'язана з військовою підготовкою. І саме завдання військової підготовки, пише Г. Ващенко, «набуває особливо великого значення у вихованні сучасної української молоді», бо вона повинна бути свідомою того, що «надходить час збройного її зудару з ворогом, і щоб вийти переможницею з цього зудару, вона мусить бути добре підготовленою». Маючи на увазі ворогів-большевиків (правопис автора), Г. Ващенко запевняв: «Щоб українці перемогли у боротьбі з таким добре підготовленим ворогом, молодь має приділити багато уваги руханці і спорту, що мусять бути підпорядковані військовій підготовці» [3, с. 52].

Педагог розрізняв дві форми руханки — індивідуальну і групову. На його думку, індивідуальна гімнастика, крім розвитку сили і спритності, є засобом розвитку особою своєї волі та характеру, здібності володіти собою, переборювати інертність [3, с. 52].

До руханки педагог відносив також купання і плавання, а особливою формою руханки вважав дихальну гімнастику, що «зміцнює легені, поліпшує діяльність серця». Він доволі детально описав, як слід її виконувати. Зазначимо, що у своїх педагогічних творах Г. Ващенко загалом не обмежувався стислим теоретичним переліком можливих засобів фізичного розвитку особи. В його працях містяться цілком конкретні, корисні настанови, як і що саме виконувати для досягнення хорошого результату, що свідчить про його ґрунтовні знання з психології та фізіології людини.

Про групову руханку педагог писав як про ту, що крім «розвитку сили і спритності сприяє вихованню організованості і дисциплінованості, а тому має велике значення у військовій підготовці» [3, с. 53]. Описуючи специфіку занять нею, він зазначив маршрування як особливо корисний засіб військового вишколу.

У висновку зазначимо, що підпорядковуючи всі свої наукові розвідки закордонного періоду ідеї формування поколінь українських патріотів, Григорій Григорович Ващенко задіював в них поняття і явища широкої палітри загальнолюдських педагогічних надбань. Його твори містять численні ідейні та практичні паралелі, звернення до поглядів і досвіду великої кількості європейських, американських та інших зарубіжних освітніх діячів, філософів, психологів тощо. Все це свідчить і про енциклопедичну наукову обізнаність вченого, і про його прагнення все ж не замикатися у межах «хатньої», національно усамітненої педагогіки, а добирати для неї найдоцільніше з людського досвіду.

Література

1. Бардінова В. Д. Життєвий і торчий шлях Г. Г. Ващенка.— 2007 // [Електронний ресурс].— Режим доступу: dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4024/1/Bardinova.pdf
2. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал / Григорій Ващенко.— Полтава: «Полтавський вісник», 1994.— 191 с.
3. Ващенко Г. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру / Григорій Ващенко.— Львів: Укр. Технології, 2001.— 56 с.
4. Ващенко Г. Виховання волі і характеру.— Ч. 1. Психологія волі і характеру / Г. Ващенко.— Лондон: Вид-во Спілки Української Молоді, 1952.— 256 с.; Ващенко Г. Виховання волі і характеру.— Ч. 2. / Г. Ващенко.— Боффало-Мюнхен: Видавництво Спілки української молоді, 1957.— 270 с.
5. Ващенко Г. Г. Проект системи освіти в самостійній Україні / Григорій Ващенко.— Дрогобич, 1997.— 156 с.
6. Дічек Н. П. Г. Г. Ващенко як історик педагогіки / Наталія Дічек // Шлях освіти.— 2003.— № 4.— С. 47–50.

Проніков Олександр Костянтинівич,

*доктор педагогічних наук, професор, професор
кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*

Терентьєва Наталія Олександрівна,

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, психології
та методики фізичного виховання Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ (ПЕРШЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ ХХІ СТ.)

Реформування системи загальної освіти в Україні спрямовувалось на створення педагогічної системи, за якою кожна окрема дитина отримала б невичерпні можливості для повної самореалізації закладених у ній покликань, здібностей та неповторного таланту. Профільна підготовка вирізняється від загальноосвітньої більш конкретними професійно зорієнтованими характеристиками мотивів, цілей, засобів і результатів

навчальної, продуктивної, творчої діяльності, які виступають по відношенню до учня у вигляді певних вимог. У контексті профільного навчання готовність учителя зумовлюється низкою чинників, зокрема, наявністю загальноосвітніх закладів традиційного та інноваційного типу. Завдяки диференційованому підходу до навчання та його пробільності, учні старших класів у загальноосвітніх закладах можуть одержати освіту, що має професійне спрямування та задовольняє їхній професійний вибір. Профілізація старшої школи вимагає відповідної професійної діяльності педагога, ефективність якої значною мірою залежить від рівня підготовки у вищому навчальному закладі. Значна частина майбутніх учителів не мають достатнього потенціалу, необхідного для ефективної реалізації профільного навчання у загальноосвітніх закладах.

Перехід до профільного навчання за спортивним спрямуванням старшокласників — питання педагогічне, методичне, методологічне. Концепція профільного навчання в старшій загальноосвітній школі ґрунтувалася на основних положеннях Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) (2003), якою було закладено нові підходи до організації освіти в старшій школі як профільної. Це мало створити сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Основним нормативним документом, що регулює організацію профільного навчання у загальноосвітніх закладах є наказ Міністерства освіти і науки України від 20.05.03 р. № 306, яким затверджено Типові навчальні плани. Вони дають змогу, в залежності від потреб учнів, наявності відповідної матеріальної бази і кваліфікації педагогів, формувати старші класи за напрямками і профілями: філологічним, суспільно-гуманітарним, художньо-естетичним, фізико-математичним, природничим, технологічним, спортивним. Якщо ж профільне навчання неможливо організувати, то може бути використаний загальноосвітній варіант навчального плану — універсальний, у якому навчальний час рівномірно розподілений між базовими предметами. Метою профільного навчання визначено забезпечення можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства. Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної

науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти.

Основними цілями переходу до профільного навчання окреслено такі: забезпечити поглиблене вивчення окремих дисциплін програми повної загальної освіти; створити умови для значної диференціації змісту навчання старшокласників із широкими і гнучкими можливостями побудови школярами індивідуальних освітніх програм; сприяти встановленню рівного доступу до повноцінної освіти різним категоріям учнів у відповідності з їхніми індивідуальними нахилами і потребами; розширити можливості соціалізації учнів, забезпечити наступність між загальною і професійною освітою, у тому числі ефективніше підготувати випускників школи до освоєння програм вищої професійної освіти.

Для профільної освіти необхідне принципово нове навчально-методичне забезпечення, яке мало задовольняти наступним умовам: відображення у змісті базового характеру як основної ланки в системі неперервної освіти; профільна спрямованість змісту, яка передбачає спеціалізацію освіти в ділянці стійких інтересів, нахилів і здібностей школярів з метою їх максимального розвитку в обраному напрямку; діяльнісний підхід, який реалізується на рівні навчально-методичного забезпечення у вигляді його спеціальних вимог: до способів і форм подачі навчальної інформації, до дидактичного апарату навчальних посібників, до матеріально-технічного забезпечення навчального процесу; варіативний підхід до конструювання навчально-методичних посібників (розробка різних альтернативних варіантів навчально-методичного забезпечення для вчителів фізичної культури).

На цих положеннях ґрунтувалася готовності вчителя до профільного навчання з фізичного виховання за спортивним спрямуванням у загальноосвітніх закладах. Профільні предмети вивчаються поглиблено і забезпечують прикладну спрямованість навчання за рахунок інтеграції знань і методів пізнання та застосування їх у різних сферах діяльності, разом з тим і професійній, яка визначається специфікою профілю навчання.

Диференціація навчання передбачає множинність та варіативність індивідуальних і колективних шляхів суспільно погоджених цілей загальної освіти. Вона створює найбільш сприятливі умови для індивідуалізації навчання та професійної орієнтації учнів. Поглиблення процесів диференціації змісту навчання дозволяє учням загальноосвітньої школи

здобувати освіту, що відповідає їхнім потребам та інтересам. Це вони можуть зробити завдяки існуванню навчальних закладів різного типу: традиційної загальноосвітньої школи, школи з поглибленим вивченням певних навчальних предметів, а також гімназій та ліцеїв.

Професіоналізація в шкільні роки передбачає поглиблене ознайомлення зі сферою трудової діяльності, професійними планами, набуття досвіду роботи у цій сфері, формування цілеспрямованих освітніх запитів. Вузкоспеціалізоване вивчення шкільних предметів, зокрема й фізичної культури, не може дати належних результатів розв'язання визначених проблем.

У традиційній системі освіти школа не розглядала окремого учня як особистість, вимоги до кожної дитини були однакові. Необхідність працювати у чужому темпі — зі швидкістю, запропонованою темпом учителя, більшості учнів класу, напарника та інших викликала в учнів стресовий стан. Відсутність індивідуальних завдань, диференційованих за обсягом і темпом, створювала постійне відчуття поспіху. Розрізняють три рівні диференціації: за структурою системи освіти — загальноосвітні школи, гімназії, ліцеї, коледжі; за змістом навчання — професійно-масове, профільно-поглиблене, індивідуалізоване, спеціальне; характером диференціації навчального процесу — рівнева диференціація (внутрішня) і профільна (зовнішня).

Випускники вищого навчального закладу, готуючись до праці в умовах профільної школи, повинні мати змінені завдання, що висуває практика. По-перше, вони мають навчитися самостійно і творчо застосовувати теоретичні знання, отримані при вивченні спеціального курсу «Профільне навчання фізичної культури в загальноосвітніх закладах» чи доповнень у традиційних курсах педагогіки, психології та методики фізичної культури, пов'язаних із специфікою профільного викладання даного предмету. По-друге, з'ясувати особливості викладання фізичної культури у різних типах загальноосвітніх навчальних закладів та у класах із різним профілем. По-третє, вивчити шляхи і способи використання міжпредметних зв'язків та використання навчання фізичної культури для майбутнього професійного вибору школярів. По-четверте, навчитися самостійно планувати і проводити навчальні заняття з фізичної культури, використовуючи усю багатоманітність засобів та методів викладання для досягнення мети профільного навчання.

У зв'язку з цим, на наш погляд, мала зазнати змін методика підготовки і проведення уроків студентами-практикантами. До традиційних завдань із вивчення програми, навчальних та методичних посібників додається вміння порівняти програми для різних профілів, той самий навчальний

матеріал, поданий у різних підручниках. При відборі змісту необхідно звернути увагу на мотиваційний аспект, на професійне спрямування матеріалу та доцільність здійснення міжпредметних зв'язків, на методи активізації мислинневої діяльності учнів.

Одним із засобів, що стимулює професійний розвиток студентів, є розв'язування педагогічних задач, що виникають на базі педагогічних ситуацій при необхідності з'ясування значущих для вчителя проблем. Вони своєрідно моделюють процес творчого мислення, слугують дійовим засобом його формування і розвитку. Під час виконання таких завдань відбувається глибоке перетворення вихідного складу їх вимог (умов протікання педагогічної ситуації), встановлення зв'язків між практичною діяльністю і теоретичним матеріалом, формується здатність до моделювання педагогічних процесів і ситуацій, прорахування наслідків тих чи інших виховних впливів, виходячи з конкретних об'єктивних і суб'єктивних умов. Систематичне моделювання педагогічної дійсності вчителя фізичної культури у різних навчальних ситуаціях привчає студентів до пошуку оптимальних варіантів розв'язання проблеми, гарантує їм успіх при розв'язанні подібних проблем на практиці та в процесі самостійної професійної діяльності після закінчення університету.

Слід відзначити, що в умовах реалізації інтегративного підходу до розгляду педагогічних явищ найповніше простежується знаходження зв'язків між явищами, з яких одне є причиною, що зумовлює інше (наслідок або дію). Виявлення повної причини (сукупності всіх обставин, за яких з'являється наслідок) дозволяє повніше вказати наслідок. Проте ідея причинно-наслідкової залежності в педагогічних процесах, які розглядаються цілісно, змінюється ідеєю взаємозв'язків і взаємопроникнення, коли відбувається постійний перехід одного в інше, зовнішнього у внутрішнє і навпаки, що й визначає поняття єдиного цілого.

Оскільки парадигма науки не може залишатися в принципі незмінною, в ній закладена можливість розвитку. Це стосується етапів переходу від науки до практики в педагогічних дослідженнях. Вивчення стану формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до профільного навчання в закладах різного типу на основі анкетування показало, що, незважаючи на явні досягнення та практичне підтвердження доцільності такого підходу в освіті, цій проблемі відводиться недостатня увага. Серед методичних прийомів визначення доцільності проведення педагогічного експерименту важливу роль відігравав метод експертних оцінок.

Аналіз практики засвідчив, що значні труднощі виникають у вчителів із незначним педагогічним стажем, що зумовлено недостатністю їх професійної підготовки до роботи в загальноосвітніх закладах різного типу. Існують істотні відхилення запитів практики і теоретичних розробок з питань професійної підготовки сучасного вчителя. Частина педагогів вважає, що профільне вивчення фізичної культури орієнтує учнів лише на навчання у вищій школі. Таке розуміння вчителями профільного навчання ґрунтується на нечіткому розмежуванні цілей фізичної культури учнями загальноосвітніх закладів.

Вивчення практики роботи педагогічних університетів засвідчує, що головна увага з боку професорсько-викладацького корпусу переважно приділяється формуванню не педагогічної, а предметної готовності студентів. Професійна підготовка вчителя нерідко не формує у нього цілісного системного сприйняття своєї майбутньої діяльності. Узагальнення думки вчителів фізичної культури, на основі анкетування, показало, що для більшості з них здійснення профільного навчання викликає труднощі та вони не заперечують проти спеціальної підготовки, яка б дозволила їм ефективно реалізувати профільне навчання.

Супрун Микола Олексійович,

доктор педагогічних наук, професор кафедри психокорекційної педагогіки факультету корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Шевченко Володимир Миколайович,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, докторант відділу освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В ГАЛУЗІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ Й ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ (90-ТІ РОКИ ХХ — ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Інтегрування національної системи освіти до європейського й світового освітнього просторів робить освіту одним із найважливіших напрямів державної політики України, оскільки саме освіта є тим ресурсом, який найбільшою мірою впливає на культурний і духовний розвиток суспільства [7, с. 149].

Початок ХХІ століття в Україні вирізняється вагомими політичними, економічними та соціальними змінами. Ринкова система взаємовідносин кардинально змінила психологію суспільства, зміст його потреб та систему цінностей і вплинула на всі сфери життя громадськості, зокрема й освіту. Це характеризується модернізацією змісту освіти, форм і методів, розробкою та апробацією нових освітньо-психологічних технологій, виникненням нових типів навчальних закладів, наданням їм автономії тощо [4, с. 11].

На сьогоднішній день вітчизняна школа неповною мірою відповідає вимогам часу, її світовим стандартам [7, с. 149]. В даний час, у зв'язку з поглибленням демократичних процесів в Україні, почалося активне поширення нових педагогічних теорій і пошук раціональних методів і шляхів поліпшення теорії навчання і виховання у вітчизняній школі.

Зазначимо, що розвиток вітчизняної педагогічної системи визначається тими соціально-історичними умовами, які складаються в Україні на даний період. Саме початок ХХІ століття характеризується новими явищами у розбудові української держави, а отже, і в становленні національної школи та розвитку навчального і виховного процесів. З метою успішного вирішення даної проблеми присвячено низку досліджень і наукових праць провідних вітчизняних учених-педагогів (Л. Цибулько, О. Петришен, А. Растригіна, Л. Курило, В. Луговий, В. Лук'янова, Л. Медвідь і ін.).

Зауважимо, що в умовах модернізації національної системи освіти та вітчизняної педагогічної думки, на що спрямована «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті», стрімкими темпами змінюються методологічні основи, соціальні орієнтири та цінності, які визначають характер і направленість сучасної освітньо-виховної діяльності. Все більше набуває парадигмального статусу ідея особистісно-зорієнтованого навчання і виховання, реалізація якої сприяє гуманізації педагогічного процесу, усвідомленню учнем себе як особистості, його вільному і відповідальному самовираженню.

Методологічні трансформації, що відбуваються у вітчизняній педагогіці сьогодні, спрямовані на те, щоб поставити дитину у центр навчально-виховного процесу [6, с. 89–90]. Це безпосередньо стосується і дітей із особливими освітніми потребами (ООП).

Стратегічна мета навчання і виховання таких дітей — повноцінна інтеграція в суспільство, їхня спроможність нарівні із здоровими однолітками нести соціальні навантаження, сприймати інтелектуально-есте-